

מחית בשר חי בשאת

- א. פתיחה
- ב. היחס בין המחיה לנגע
 - 1. המצב בשאר סימני הטומאה
 - 2. המתח בפסוקים
 - ג. הצטרפות המחיה לשיעור הנגע
 - 1. הצטרפות שיער לבן לשיעור
 - 2. משמעות השיעור בנגעים
 - ד. סימני טומאה במחיה
 - 1. שיער לבן במחיה
 - 2. פישיון במחיה
 - 3. מחיה שאין בה כעדשה
 - 4. פישיון למחיה החיצונית לנגע
 - ה. מראה המחיה
 - 1. מחיה בשחין ובמכווה
 - 2. המחיה, הנגע, והבשר שסביבו
 - ו. סיכום ומשמעות
 - 1. סימן לעוצמת הנגע
 - 2. הדגשת הנגע

א. פתיחה

אחד מסימני הטומאה בצרעת הוא מחיה. דין מחיה מפורש בפסוקים:

נָגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן: וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת לְבָנָה בְּעוֹר
וְהָיָה הַפֶּכֶה שֹׁעַר לְבָן וּמַחִית בְּשָׂר חַי בְּשֵׂאֵת: צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הוּא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ
וְטָמְאוּ הַכֹּהֵן לֹא יִסְגְּרוּנוּ כִּי טָמֵא הוּא. (ויקרא יג, ט-יא)

הכתוב מדבר על נגע צרעת שיש בו שיער לבן ומחית בשר חי, וקובע שהוא טמא. חז"ל למדו שמחית בשר חי בפני עצמה היא סימן טומאה בנגעים,¹ כפי ששיער לבן הוא סימן

* מאמר זה נכתב במסגרת לימוד מסכת נגעים בכלל הגבוה של ישיבת הר עציון. תודה לרב אליקים קרומביין ולחברי הכולל על השותפות בלימוד. תודה גם לאחי, איתן, שעבר על הדברים.
1. "יכול לא תהא בה עד שיהא בה שיער לבן ומחית, ת"ל צרעת נושנת היא, היא טמאה ואינה צריכה דבר אחר לסעדה" (ספרא, נגעים, פרשה ג, סוף פ"ב השני, ח).

טומאה בפני עצמו.² המחיה היא בשר חי, שאינו נגוע, הנמצא באמצע הנגע. כפתיחה, נסקור את הדינים הבסיסיים של המחיה, כפי שעולה מהמשניות בתחילת פרק ד ממסכת נגעים:³

1. "בתחילה", "הפוכה ושלא הפוכה" – אם יש מחיה בנגע, הכוהן יכול לטמא אותו גם אם זו הפעם הראשונה שהוא רואה את הנגע, ואפילו אם המחיה הופיעה לפני הופעת הנגע. כלומר, לא צריך שחלק מהנגע יהפוך חזרה לבשר חי. מספיק שהופיע מראה של נגע מסביב לבשר חי, והבשר החי שבאמצעו נחשב למחיה ומטמא.

2. "בכל מראה" – אין דרישה מסוימת לצבע של הבשר החי הנחשב למחיה. זאת, בניגוד לדיני מראות הנגעים שנאמרו בנגע עצמו. ייתכן שבכל זאת יש דרישות מסוימות, כפי שנראה להלן.

3. "אין בה סימן טהרה", "מעכבת את ההופך כולו לבן" – ישנו דין שאדם שהפך כולו לבן הוא טהור. אם יש בו מחיה, הרי שיש בו בשר חי, ולא יטהר.

4. שיעור – מחיה מטמאת בשיעור כעדשה מרובעת, שהיא מקום ארבע שערות.

5. מיני הנגעים – מחיה מטמאת רק בצרעת עור בשר, ובנגעי הקרחת והגבחת; אך אינה מטמאת בנגעי השחין והמכווה, ולא בנתקים.⁴

6. "מבוצרת" – מחיה מטמאת רק כאשר היא מוקפת בנגע מכל צדדיה. ההיקף מכל צד צריך להיות בשיעור של כעדשה.⁵

כעת, לאחר שפרשנו תמונה כללית, ננסה ללמוד מפרטי הדינים על אופי הטומאה במחיה ובנגע שהופיעה בו, וננסח את התפיסה ההלכתית של המחיה. מתוך כך ננסה גם להסביר כיצד המחיה מלמדת על טומאה בצרעת. מדוע דווקא בשר חי, שאינו נגוע, הוא סימן לטומאת הנגע?

2. כפי שעולה מפסוק בפרשיה הקודמת: "וראה הכהן את הנגע בעור הבשר ושער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמק מעור בשרו נגע צרעת הוא וראהו הכהן וטמא אתו" (ויקרא יג, ג).

3. בתחילת פרק ד ממסכת נגעים (משניות א-ג), המשנה סוקרת את שלושת סימני הטומאה של הצרעת: שיעור לבן, מחיה ופישיון, ודנה בדינים המיוחדים בכל אחד מהם. עברנו על דיני המחיה לפי הסדר שבו הגר"א מסדר את יסודות סימני הטומאה בנגעים (אליהו רבה, בהקדמתו לפרק ד ממסכת נגעים).

4. וכמוכן שאינה מטמאת בנגעי בגדים ובתים.

5. כפי שעולה מהדרשה בספרא (נגעים, פרשה ג, סוף פ"ב השני, י-יא), וכפי שפוסק הרמב"ם (טומאת צרעת ג, א); וכן עולה ממפרשי המשנה בפרק ו מנגעים (פיהמ"ש לרמב"ם במשנה ד; ר"ש ורא"ש במשנה ב). בעל התפא"י (מראה כהן, סי' יג) מעלה אפשרות שצריך שהמחיה תהיה דווקא באמצע הנגע ממש, ודוחה אותה.

ב. היחס בין המחיה לנגע

נפתח בשאלה היסודית, מה היחס בין המחיה ובין הנגע. אפשר ללכת בשני כיוונים.

ניתן להבין שהמחיה היא סימן טומאה על גבי הנגע.⁶ הבשר שהפך ללבן הוא הנגע עצמו. המחיה שנמצאת בנגע היא סימן טומאה, היא מלמדת אותנו על טומאתו של הנגע. אך למרות שהמחיה גורמת לטומאה, היא אינה חלק מהנגע עצמו. הנגע הוא רק באזור הנגוע, בעור שצבעו השתנה לאחד ממראות הנגעים, "שְׁאֵת אוּ סַפְחַת אוּ בְהָרַת" (ויקרא יג, ב). המחיה היא בשר שאינו נגוע, ומהווה רק סימן לטומאת הנגע שסביבה.

לחלופין, ניתן לראות במחיה חלק מהנגע ממש. המחיה והנגע הם יחידה אחת רציפה. המחיה נמצאת במרכז הנגע, ובעצם ממשיכה אותו. לא מדובר רק על סימן לטומאת הנגע, אלא על חלק מהנגע עצמו.

לפי הכיוון השני, ניתן להגיע למסקנה שאין הבדל מהותי בין רוב הנגע, שצבעו כמראות הנגעים, ובין הבשר החי שבמחיה. בנגע עם מחיה יש אזורים לבנים ואזורים שאינם לבנים. מקום שבו הבשר "מת", ומקום שבו הבשר חי. הנגע הוא המכלול, הצירוף של כל האזורים הללו יחד. בהמשך דברינו ננסה להרחיב במשמעות הכיוון הזה.

1. המצב בשאר סימני הטומאה

כדי לחדד את שני הכיוונים, נבחן את שני סימני הטומאה הנוספים בצרעת עור בשר: שיער לבן ופישיון. שתי שערות לבנות הנמצאות בשטח הנגע נחשבות לסימן טומאה. גם פישיון, כלומר התפשטות של הנגע אל העור הסובב אותו, הוא סימן טומאה בנגעים.

באופן פשוט, נראה שהפישיון הוא חלק מהנגע ממש, הרחבה והתפשטות של הנגע עצמו. מנגד, בשיער לבן, נראה שהנגע עומד בפני עצמו והשיער הלבן עומד בפני עצמו. השיער הלבן הוא סימן לטומאת הנגע, אבל אינו חלק רציף ממנו.

נראה שאפשר להמחיש את ההבדל הזה מהדין של ספק בסימנים. בניגוד למה שראינו לעיל לגבי מחיה, שיער לבן מטמא רק כאשר הוא הופיע בתוך נגע צרעת קיים. התוספתא (נגעים ב, ז) דנה במקרה שבו יש בנגע שיער לבן שאינו מטמא, כיוון שהופיע לפני הופעת כל הנגע, ושיער לבן המטמא, שהופיע לאחר הופעת הנגע כולו:

בהרת כחצי גריס ובה שתי שערות נולדה בהרת כחצי גריס ובה שתי שערות הרי זה להחליט טעה ואין ידוע אלו שהפכו ואלו שקדמו טהור.

6. נדגיש, שהשימוש במילים "סימן טומאה" במאמר זה אינן מתייחסות לחקירה הישבתית המוכרת על סימן וסיבה. איננו דנים על סיבת הטומאה בנגעים, ומה תפקידם של סימני הטומאה ביצירת הטומאה. השימוש בביטוי "סימן טומאה" מקביל ללשון המשניות בנגעים (למשל בפ"ג, משניות ג-ח), ונועד להבדיל בין סימני הטומאה ובין הנגע עצמו.

התוספתא קובעת שכאשר איננו יודעים להבחין אילו שערות הן המטמאות ואילו לא, הנגע טהור. זאת, אע"פ שברור לנו שהנגע הזה טמא, שהרי ודאי יש בו שערות טמאות. אנחנו רק לא יודעים לזהות אותן. הרא"ש (נגעים פ"ה משנה ד) מסביר שהדין הזה מבוסס על דרשת הספרא (פרשה ד סוף פ"ו, ח) : "וטמא אותו" – את הודאי הוא מטמא ואינו מטמא את הספק".

למרות שזה הדין בשערות לבנות, בפישיון הדין מעט שונה. המשנה (נגעים ה, ד) קובעת שמטהרים נגע כאשר יש לנו ספק האם היה בו פישיון, או אפילו כאשר יש ספק האם היה פישיון בנגע הזה או בנגע אחר. מתוך הקביעה הזאת ניתן לדייק שבאותו נגע, אם יש לנו ספק מהו השטח המקורי של הנגע ומהו הפישיון, אנחנו בכל מקרה מטמאים.⁷ בניגוד לדין שראינו בשיער לבן, כל עוד ידוע שהיה פישיון הנגע טמא, גם אם איננו יודעים לזהות את הפישיון המטמא.

מסתבר שההבדל הזה בדין ספק בין שיער לבן ופישיון מבוסס על החילוק שהצגנו. הפישיון אינו סימן חיצוני, אלא הוא חלק מהנגע. אין הבדל משמעותי בין השטח המקורי של הנגע ובין השטח שנוסף לו. לכן, כל עוד ידוע שהנגע הזה התרחב, פשה, נטמא אותו. זו המשמעות של פישיון. מנגד, השיער הלבן הוא סימן טומאה עצמאי, חיצוני לנגע. יש נגע, ויש שיער לבן המטמא אותו. לכן, אנחנו צריכים לזהות את השיער הלבן המטמא. אחרת הוא לא יוכל לטמא את הנגע.

אם נחזור למחיה, יש מקום להסתפק.⁸ מצד אחד, המחיה אינה ממש חלק מהנגע כמו הפישיון. המראה והאופי שלה שונים מהמראה של הנגע. כך שניתן לראות אותה כסימן חיצוני, כמו שיער לבן. מצד שני, בניגוד לשיער לבן, המחיה משתלבת במראה הנגע. היא נמצאת על העור, וממשיכה את הרצף של הנגע. כך שניתן לראות אותה גם כחלק מהנגע, כמו פישיון.

2. המתח בפסוקים

לפני שנעבור לראיות מההלכה, נראה שניתן לזהות שורש לדיון שלנו כבר בפסוקים עצמם.

תחילה, נשים לב לניסוח. לגבי שיער לבן, התורה מספרת שהוא הופיע בנגע: "וְשֵׁעַר בְּנֶגַע הַפֶּה לָבָן" (ויקרא יג, ג). יש נגע, ובתוכו הופיע השיער הלבן. לעומת זאת, לגבי פישיון, נאמר: "וְהָיָה פְּשִׁיטָה הַמְסֻפַּחַת בְּעוֹר" (שם, ח). הפישיון מופיע כפעולה של הנגע, כדבר שקרה למספחת. במחיה, הניסוח דומה יותר לניסוח שמצינו בשיער לבן: "וּמִחֵית בְּשֵׁעַר חֵי בְּשִׂאֵת" (שם, י).

7. כך סובר גם החזו"א (נגעים ה, יז).

8. נציין שבמחיה אין מצב של ספק. המחיה מטמאת גם כשהופיעה לפני הנגע, כך שאם יש לפנינו מחיה בתוך הנגע תמיד נדע שהיא מטמאת. לכן לא נוכל לבחון את אופי המחיה ע"פ הנפק"מ הזו.

מעבר לכך, בפסוקים שראינו בתחילת הדברים, המחיה הובאה יחד עם השיער הלבן: "וְהָיָה הַפֶּכֶה שְׂעָר לֶבֶן וּמַחִית בְּשָׂר חַי בְּשֵׂאֵת" (שם). מפשט הפסוק הזה, היה ניתן להבין שצריך דווקא את שניהם, גם שיער לבן וגם מחיה. כפי שעולה בפסוקים אחרים, וכפי שדרשו חז"ל,⁹ כל אחד משני הסימנים הללו מטמא בנפרד. לכן, צריך לקרוא את המילה "וּמַחִית" כאילו נאמר "או מחית". אך מהניסוח של הפסוק, עולה שיש קשר בין השניים. כפי שכותב הרש"ר הירש (ויקרא יג, י):

שוי"ו החיבור של "ומחית" לא בא לחבר את שני הסימנים – כאילו הטומאה תלויה בשניהם; אלא הוא בא להשוות את שניהם.

נציין שחז"ל עמדו על ההיקש הזה. להלכה, הם למדו ממנו את שיעור המחיה, בכעדשה.¹⁰ בספרא (נגעים פרשה ג, פ"ג, א) יש דיונים נוספים המשווים בין שיער לבן ומחיה:

הלא דין הוא שיער לבן סימן טומא' ומחיה סימן טומאה, מה שיער לבן אינו מטמא אלא הפוך, אף מחיה לא תטמא אלא הפוכה, ת"ל נושנת מלמד שהיא מטמא שלא הפוכה.

הספרא מנסה ללמוד משיער לבן, שהוא "סימן טומאה", למחיה, שגם היא "סימן טומאה". נראה שלא במקרה הובא פה דווקא שיער לבן ולא פישיון. ע"פ דברינו, נסביר שהפישיון הוא חלק מהנגע, ואינו רק "סימן טומאה". לעומת זאת, השיער הלבן והמחיה הם סימני טומאה עצמאיים, המופיעים בתוך הנגע. לכן יש מקום להשוות ביניהם.

אם כך, מהפסוקים שראינו עד כה עולה שהמחיה דומה לשיער לבן, והיא רק סימן טומאה ולא חלק מהנגע. אך המחיה מופיעה גם בהמשך הפרשה. במסגרת הדיון על מי שהפך כולו ללבן, שהוא טהור, התורה קובעת שאם הופיע בו בשר חי הוא נטמא. באופן פשוט, מדובר על דין הדומה למחיה. אך אם נשים לב לפסוקים, נראה שהם מתייחסים בצורה חדשה לבשר החי:

וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְתָהּ הַצָּרֵעַת אֶת כָּל בְּשָׂרוֹ וְטָהַר אֶת הַנֶּגַע כְּלוּ הַפֶּךָ לֶבֶן טָהוֹר
הוא: וְכִיּוֹם הָרְאוֹת בּוֹ בְּשָׂר חַי יִטְמָא: וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת הַבְּשָׂר הַחַי וְטָמְאוּ הַבְּשָׂר
הַחַי טָמֵא הוּא צָרֵעַת הוּא. (ויקרא יג, יג-טו)

9. עי' לעיל, הערות 1-2. לגבי מחיה המפרשים הביאו ראיה נוספת שהיא מטמאת בפני עצמה, מהפסוקים שנראה בהמשך (ויקרא יג, יד-טו).

10. עי' ספרא, נגעים, פרשה ג, סוף פ"ב השני, אותיות ז-ט. מהספרא יוצא ששיעור המחיה הוא שיעור של שתי שערות פעמיים, כלומר צריך ארבע שערות. המשנה (נגעים ו, א) מלמדת שמקום ארבע שערות הוא כעדשה.

בתחילה, הפסוק נוקט בניסוח דומה לניסוח שראינו לעיל: "וּבְיָוִם הַרְאֹת בּוֹ בְּשׂוֹר חַי".
הבשר החי מופיע בתוך הנגע שכיסה את האדם, אך אינו חלק ממנו. אך בפסוק הבא משמע
שהכוהן מטמא את הבשר החי עצמו, ולא רק את הנגע. "הַבְּשׂוֹר הַחַי טָמֵא הוּא צָרְעַת הוּא".

כך עולה גם בהמשך הפסוקים. התורה ממשיכה ודנה במקרה שלאחר שהופיע בשר חי
במי שפרחה צרעת בכלו, הבשר החי שב ונהפך ללבן. התורה מספרת שהאדם בא אל
הכוהן, והכוהן רואה "וְהִנֵּה נֶהְפֵּךְ הַנֶּגַע לְלָבָן" (ויקרא יג, ז). שוב, הפסוק קורא לבשר החי:
"הַנֶּגַע".

לא ניכנס במאמר זה לדיון אודות מי שפרחה צרעת על כל בשרו, ומשמעות בשר חי
בנגע כזה. יש מקום להרחיב בכך, אך זה דיון למאמר בפני עצמו. לענייננו, ניתן לראות שיש
כבר בפסוקים עצמם מקור לשתי גישות שונות כיצד להתייחס למחיה, לבשר חי בתוך
הנגע.

ג. הצטרפות המחיה לשיעור הנגע

נראה שיש ראייה מכרעת לדיון שלנו מדיני שיעור הצרעת. שיעור המחיה הוא כעדשה, כפי
שראינו בתחילת הדברים. שיעור הנגע הוא כגריס, והמשנה (נגעים ו, א) מלמדת שגריס
הוא תשע עדשות. ממספר משניות במסכת נגעים¹¹ עולה שהמחיה מצטרפת לשיעור הנגע.
כלומר, אם יש בנגע מחיה בשיעור כעדשה, מספיק שבנגע עצמו יהיה רק עוד שמונה
עדשות, והוא יטמא.

לכאורה, הדין הזה הוא ראייה חזקה להבנה שהמחיה היא חלק מהנגע, ולא רק סימן
טומאה. אם היה מדובר בסימן חיצוני, היינו מצפים שהוא לא יצטרף לשיעור שנאמר בנגע
עצמו. ההצטרפות לשיעור מעידה על כך שהמחיה מהווה חלק מהנגע ממש. כך טוען הגרי"ז
(על התורה, פרשת תזריע):¹²

ונראה דבבשר חי איכא שני דינים, חדא דהוא סימן טומאה כמו שער לבן, ושנית
דהוא עצמו שם נגע ביה, וכדחזינן דמצטרף לכגריס, וזהו דכתיב טמא הוא...

עם זאת, ייתכן שהראיה הזו אינה מוחלטת. ננסה להציע שני כיוונים, על מנת לערער
על הראיה מהצטרפות המחיה לשיעור הנגע.

11. הדין הזה לכאורה מפורש בפרק ד משנה ו. המשנה דנה על "בהרת דנה על "בהרת היא ומחיתה כגריס", וקובעת
שהיא טמאה מפני המחיה. בהמשך לכך, זו גם ההבנה הפשוטה בפרק ו', משנה ב' (ועי' בר"ש שם).
כפי שנראה בהמשך, דין זה עולה גם מהמקור בתורת כהנים לשיעור גריס בנגעים. ונראה שכך הניחו
רוב ככל הראשונים והאחרונים.

12. נציין שדברי הגרי"ז הובאו בעקבות הפסוק: "הַבְּשׂוֹר הַחַי טָמֵא הוּא צָרְעַת הוּא" (ויקרא יג, טו). כפי
שאמרנו לעיל, הפסוק הזה אכן מושך להבנה שהמחיה היא חלק מהנגע ממש.

1. הצטרפות שיער לבן לשיעור

ראשית, יש לדון מה משמעות ההצטרפות. כמו שמצינו בדיני שיעורים במקומות נוספים, יש מקום לדון האם השיעור הוא חלק מההגדרה הבסיסית, או שהוא רק תנאי.¹³ אצלנו, ניתן להבין שהשיעור הוא חלק מהגדרת הנגע; אך ניתן גם להבין שהיחס לנגע כנגע אינו תלוי בשיעור, והשיעור הוא רק תנאי נוסף כדי שהכוהן יוכל לטמא.¹⁴

אם נבין שהשיעור הוא רק תנאי, ההצטרפות לשיעור עשויה להיות פחות משמעותית. מהותית, יש נגע גם בכל שהוא. לכן, כל דבר הקשור לנגע יכול לסייע לו להשלים את התנאי ולאפשר טומאה. כך, ניתן להסביר שהמחיה אינה חלק מהנגע עצמו, אך כיוון שהיא קשורה לנגע, כיוון שהיא מהווה סימן לטומאתו, אנו מוכנים לצרף אותה כדי להשלים את השיעור. להבנה כזו אמורה להיות השלכה גם על סימני טומאה אחרים. לכאורה, על פי ההצעה שלנו, גם שיער לבן אמור להצטרף לשיעור הנגע.

הגרי"ז (שם) נוגע גם בשאלה זו. כפי שראינו, הוא טען שמחיה מצטרפת לשיעור רק בגלל שיש עליה שם נגע, שהיא חלק מהנגע. בהמשך דבריו, הוא טוען שבשיעור לבן המצב שונה:

משא"כ בשער לבן דהוא רק סימן טומאה בלבד, והא דאינו ממעט מכגריס משום דאין בו ממש כמבואר שם, ודו"ק.

הגרי"ז טוען ששיעור לבן הוא רק סימן טומאה ואינו חלק מהנגע, ולכן אינו מצטרף לשיעור כגריס. הוא מביא את דברי המשנה (נגעים ד, ד), לפיה שיער אינו ממעט משיעור הנגע "מפני שאין בו ממש". מדברי המשנה ניתן לדייק שעקרונית, שיער היה אמור למעט משטח הצרעת, ולא להצטרף. רק מפני שלשיעור אין שטח משמעותי, הוא אינו ממעט מהשיעור.

למרות שבמשנה אכן משמע כמו הגרי"ז, בספרא (נגעים, פרשה ב, סוף פ"ב, ט) מופיעה סברה אחרת לגבי שיער הנמצא בנגע:¹⁵

13. כך למשל, ניתן לחקור בשיעור כזית באיסורי אכילה: ניתן להבין שבלי כמות משמעותית אין מעשה אכילה; וניתן להבין שגם במשהו יש אכילה, והשיעור הוא רק תנאי בחיוב. שאלה זו תהיה תלויה בהבנת דיני חצי שיעור, ואכמ"ל.

14. יש מקום להתלבט בניסוח שמופיע ברמב"ם (טומאת צרעת א, ז): "שיעור כל נגעי צרעת בין צרעת אדם בין צרעת בגדים כגריס הקלקי שהוא מרובע... וכל הפחות מזה אינו נגע צרעת". הרמב"ם קובע שכשחסר מהשיעור, הנגע "אינו נגע צרעת". ניתן להבין מדבריו שבלי שיעור אין נגע בכלל. אך ייתכן שהרמב"ם בכוונה בחר בביטוי "נגע צרעת", כדי לומר שיש כאן נגע, והוא רק אינו "נגע צרעת" המטמא.

15. מהלך דומה נמצא בתוספתא (נגעים ב, ג).

שאלו התלמידים את רבי יוסי בהרת ובה שיער שחור חוששים אנו שמא מיעט ממקומו את הבהרת מכגריס אמר להם בהרת ובשער לבן חיישינן שמא מיעט מקומה את הבהרת כגריס אמרו לו לא אם אמרת בשיער לבן שהוא סימן טומאה תאמר בשיער שחור שאינו סימן טומאה אמר להן הרי שיש בה עשר שערות לבנות כלום הרי הם סימני טומאה אלא שתים, חוששים אנו על המותר שמא מיעט ממקומו את בהרת מכגריס, אמרו לו לא אם אמרת בשיער לבן שהוא מין טומאה תאמר בשיער שחור שאינו מין טומאה אמר להם אף שיער שחור הופך והווה מין טומאה.

תלמידיו של רבי יוסי טוענים ששתי שערות לבנות אינן ממעטות את שיעור הנגע, כי הן "סימן טומאה"; ושגם שערות לבנות נוספות אינן ממעטות, כי הן "מין טומאה". רבי יוסי עצמו טוען שגם שערות שחורות מצטרפות, כי "שיער שחור הופך והווה מין טומאה".

לכאורה, הספרא אינו מקבל את הטענה שלשיער אין מקום, ולכן הוא מחפש סברה לצרפו לשיעור הנגע. נראה שהמדרש מקבל את ההבנה שהצענו לעיל לגבי השיעור בנגעים. השיעור הוא רק תנאי, ואינו דין בהגדרת הנגע. לכן, ניתן לצרף לשיעור גם דברים שוודאי אינם חלק מהנגע ממש, כמו שיער שחור, כיוון שהם שייכים בטומאה ברמה כזו או אחרת.¹⁶ אם כך, צירוף לשיעור אינו מעיד על היות השיער, או המחיה, חלק מהנגע ממש.

2. משמעות השיעור בנגעים

ייתכן שניתן לדחות את ראיית הגרי"ז מכיוון נוסף. לעיל עמדנו על משמעות ההצטרפות לשיעור כגריס. יש מקום לבחון מהי בכלל משמעות השיעור, מדוע נדרש כגריס בנגעים?

בספרא (שם פרשה ג, סוף פ"ב השני, י-יא) נלמד שיעור גריס בצרעת משיעור המחיה. לאחר לימוד מדרשה את שיעור המחיה, שהיא מקום ארבע שערות, דן הספרא בכך שהיא צריכה להיות "מבוצרת", כלומר, שהנגע צריך להקיף אותה:

יכול שיער לבן מצד זה ומחית מצד זה ת"ל "בשאת", שתהא מבוצרת בשאת. הא כיצד? מקום שתי שערות משמאלה וכן למעלה הימינה וכן למטה הימינה מרובעות ונמצאו שלשים ושש שערות, נמצ' גופה של בהרת כגריס הקילקי מרובע.

16. הספרא (פרשה ב, סוף פ"ב, ט) מביא גם לימוד מפסוק: "ואומר 'ושערה לא הפך לבן, והסגיר' הא יש בה שיער שחור אינו ממעטה". ניתן להתלבט מה משמעות הלימוד מהפסוק, ומדוע הוא נדרש. בכל אופן, נראה שזה יכול להשתלב במהלך שלנו. יש חידוש בכך שגם שיער שחור נחשב למין טומאה, ולכן צריך פסוק. אבל בכל מקרה מדובר על צירוף לתנאי בלבד, ולא על קביעה שהשיער נחשב לחלק מהנגע.

הספרא לומד שכדי שהמחיה תהיה מבוצרת, צריך להיות נגע בשיעור של שתי שערות מכל צד. כיוון שהמחיה עצמה היא בשיעור שתי שערות על שתי שערות, נגיע למסקנה שהנגע כולו הוא בשיעור שש שערות על שש שערות. ל"ו שערות, שהן כגריס הקלקי מרובע.

ניתן לקחת את הלימוד הזה לכיוון של הגר"ז. נסביר שהקשר ההדוק בין שיעור המחיה ובין שיעור הנגע כולו, תלוי בכך שהמחיה היא חלק מהנגע ממש.

אולם, ניתן להציע ששיעור גריס בכלל אינו דין בנגע, אלא דין במחיה.¹⁷ נגע הקטן משיעור גריס אינו ראוי למחיה, כיוון שאין בו מקום למחיה ולהיקף הנדרש סביבה. כדי שתהיה אפשרות לטומאת מחיה, נגע צריך להיות בשיעור של ל"ו שערות. אם כך, השיעור בכלל אינו דין עקרוני הקשור לנגע, אלא דין שנועד לאפשר מחיה בנגע.¹⁸ נגע שאין בו מספיק שטח כדי לקבל מחיה, אינו מטמא בנגעים.¹⁹

אם נכונים דברינו, העובדה שמחיה מצטרפת לשיעור גריס כלל אינה חידוש. הרי כל משמעות השיעור הוא כדי שהנגע יוכל לקבל מחיה. ממילא, השיעור אינו מלמד על אופיה של המחיה, ועל היחס בינה ובין הנגע.

ד. סימני טומאה במחיה

לאחר שביססנו את החקירה, ננסה לבחון את ההשלכות שלה. נפק"מ אפשרית לשאלה האם המחיה היא חלק מהנגע תהיה במקרה שסימני טומאה הופיעו במחיה, ולא בנגע עצמו. הדין הזה שייך גם בשיעור לבן וגם בפישיון, כפי שנראה להלן.

17. ייתכן שיש ראייה להצעה שהשיעור בנגעים הוא דין במחיה, מדין ראשי איברים. במשנה נפסק לגבי ראשי איברים, כגון ראשי אצבעות וראש החוטם, "שאינן מיטמאין משום מחיה" (משנה נגעים ו, ז). יש התלבטות בראשונים האם זהו דין מיוחד במחיה (עי' למשל רש"י, קידושין כה ע"א ד"ה אין; ומנגד בהשגת הראב"ד, טומאת צרעת ג, ח). החזו"א (נגעים ו, יז) מסביר שבראש איבר יש בעיה בצירוף, כיוון שלא ניתן לראות הכל יחד. לדבריו, זה משפיע על שני דברים בלבד: על צירוף השיעור של הנגע עצמו לכגריס; ועל היכולת לטמא במחיה, כיוון שלא ניתן להתייחס אליה כמבוצרת בנגע שסביבה. נראה שסברתו תומכת בהצעתנו, שכל שיעור כגריס בנגעים הוא דין במחיה, שצריכה להיות מבוצרת.

18. מצינו דין דומה בפישיון, לשיטת הרמב"ם: "זמתנאי נגעי עור בשר שיהא סביב לו מכל הצדדים עור הבשר כדי שיהא הפשיון אפשרי בו מאי זה צד שיהיה" (פיהמ"ש לרמב"ם, נגעים א, ה; וע"ע בהל' טומאת צרעת ו, ג).

19. נצטרך לומר שיש הרחבה מסוימת של הדין הזה, שהרי גם בנגעים שמחיה אינה מטמאת בהם, ואף בנגעי בגדים, מצינו שיעור גריס. אך ברור שהפסוקים של מחיה הם הבסיס לשיעור גריס בכל הנגעים, ובלשון הספרא (פרשה ג פ"ג, א): "בנין אב לכל הצרעת שיהו כגריס". עם זאת, יש לציין שהרמב"ם (פיהמ"ש, נגעים ו, א) מצמצם את משמעות הדרשות: "זכלל אני אומר לך שהשעור הלכה למשה מסיני, וכל אלו אסמכתות ורמזים רמז בהן הכתוב".

1. שיער לבן במחיה

לגבי שיער לבן שהופיע במחיה, מצאנו במשנה (נגעים ד, ו) מחלוקת תנאים:

בהרת כגריס ובה מחיה כעדשה ושער לבן בתוך המחיה הלכה המחיה טמאה מפני שער לבן... רבי שמעון מטהר מפני שלא הפכתו הבהרת.

רבי שמעון טוען שאם היה שיער לבן במחיה, ואז הנגע התפשט וכיסה אותה, השיער אינו נחשב לסימן טומאה, "מפני שלא הפכתו הבהרת". זה נחשב למצב שהופעת השיער הלבן קדמה להופעת הנגע, ובמצב כזה שיער לבן אינו מהווה סימן טומאה. חכמים חולקים על רבי שמעון ומטמאים. הם מחשיבים את השיער הלבן שהופיע במחיה, כשיער שהופיע בנגע.

ניתן להבין שמדובר על מחלוקת נקודתית דיני שיער לבן שקדם לבהרת. אך נראה שהדיון תלוי גם בשאלה עד כמה המחיה נחשבת חלק מהנגע. לשיטת חכמים, שהשיער הלבן שהופיע במחיה לא נחשב כשיער שקדם לבהרת, כנראה שהמחיה נחשבת חלק מהנגע.²⁰

גם בשיטת חכמים, עדיין יש מקום להתלבט עד כמה המחיה נחשבת חלק מהנגע ממש. ייתכן שלמרות שהשיער הלבן שהופיע במחיה נחשב כאילו הופיע בנגע, הוא עדיין לא יטמא עד שהמחיה תיעלם והוא ימצא בנגע עצמו.²¹ אולם ייתכן שהמחיה היא חלק מהנגע ממש, והשיער הלבן יטמא אף לפני שהמחיה נעלמה.²²

2. פישיון במחיה

גם לגבי פישיון לתוך מחיה, המשנה (שם ו, ג) מביאה מחלוקת תנאים:²³

בהרת כגריס ובה מחיה פחותה מכעדשה... רבתה המחיה טמאה נתמעטה רבי מאיר מטמא וחכמים מטהרים שאין הנגע פושה לתוכה.

20. בספרא (פרשה ב פ"ב, ז) מובאת תשובה של חכמים ללימוד שמביא רבי שמעון: "אמר לו: והלא כבר נאמר ושיער בנגע הפך לבן, נגע זה בכל מקום". חכמים מבינים שהמילים "ושיער בנגע" מתייחסות גם לשיער שהופיע במחיה. כך כותב גם המב"ט (קרית ספר, טומאת צרעת פ"ד): "דבנן סברי דכיון דכתיב נמי ושער בנגע הפך לבן נגע מכל מקום ומחיה נמי נגע היא".

21. אמנם לפני שהמחיה תיעלם, הנגע יהיה טמא בגלל המחיה; אך יכולות להיות נפק"מ לכך שגם השיער הוא סימן טומאה. למשל, האם תלישת השיער הנמצא במחיה נחשבת כתלישת סימן טומאה בצרעת, שתחייב מלקות.

22. עי' בתפא"י (נגעים, פ"ד, בעז ט) המביא דעה כזו וחולק עליה. כפי שהוא מצוין, ייתכן שניתן לדייק כך מדברי הר"ש.

23. המקדש דוד (טהרות, סי' נ, אות ו; בפסקה הראשונה) משווה בין דיני שיער לבן במחיה ודיני פישיון במחיה, ועי' בדבריו.

רבי מאיר וחכמים נחלקו במחיה שנתמעטה – כלומר, הנגע פשה לתוך המחיה שבתוכו. חכמים מטהרים, כי "אין הנגע פושה לתוכה". ניתן להתלבט בדברי חכמים, האם זהו דין בפישיון, שחייב להיות כלפי חוץ ולא כלפי פנים;²⁴ או שזהו דין במחיה, שפישיון לתוכה אינו נחשב פישיון.²⁵

רבי מאיר, שחולק על חכמים, ודאי חולק על שתי האפשרויות שהצענו בהסבר שיטתם. לפי רבי מאיר, יכול להיות פישיון כלפי פנים, ולא רק כלפי חוץ; ויכול להיות פישיון לתוך מחיה.

אם כן, מצינו תנא הסובר שיש פישיון במחיה. בניגוד לשיעור לבן, שטומאתו מעידה על השתייכות המקום לנגע, נראה שבפישיון המצב הפוך. משמעות הפישיון היא מעבר של הנגע לשטח נוסף, שלא היה נגוע לפני כן. אם כן, משיטת רבי מאיר עולה שהמחיה אינה חלק מהנגע.

3. מחיה שאין בה כעדשה

אולם, המפרשים עמדו על כך שמחלוקת רבי מאיר וחכמים נשנתה דווקא לגבי מחיה הפחותה מכעדשה, שבה דנה המשנה שציטטנו לעיל. במשנה שלפניה, הדנה במחיה שיש בה כעדשה, לא מוזכרת שיטת רבי מאיר. מדוע רבי מאיר חולק רק במשנה ג, ולא במשנה ב? אם יש פישיון למחיה, לכאורה גם שם עלינו לטמא משום פישיון?

הר"ש והרא"ש תלו זאת בשאלה האם יש כגריס בשאר הנגע, בלא המחיה, וטענו שרבי מאיר מטמא בפישיון לתוך המחיה, רק כאשר יש בנגע שיעור כגריס בלי המחיה.²⁶ לעומתם, רוב האחרונים תלו זאת בשאלת שיעור המחיה, כפי שעולה מפשט המשניות.²⁷ במחיה שיש בה כעדשה, אין פישיון. רק במחיה שאין בה כעדשה, יש פישיון לשיטת רבי מאיר.

מדוע שנחלק בין מחיה שיש בה כעדשה ומחיה שאין בה כעדשה? כפי שכבר הזכרנו, רק מחיה שיש בה שיעור כעדשה נחשבת לסימן טומאה. הגר"א (אליהו רבה, נגעים ו, ג) והחזו"א (נגעים ה, ו) הסבירו שכיוון שמחיה כעדשה היא סימן טומאה, התמעטותה היא

24. כך משמע בפשטות מדברי המפרשים על המשנה, וכן ממקור הדין שהם מביאים (ספרא, נגעים, פרשה ה, פ"ח, ד): "הקיש נתק לנגע מה נתק שאין הפיסיון לתוכו אף הנגע שאין הפיסיון לתוכו"; וכן עולה באופן ובהקשר שבו הרמב"ם (טומאת צרעת ד, א) מביא את הדין הזה.

25. ייתכן שניתן לדייק כך מהשימוש של המשנה בלשון נקבה: "אין הנגע פושה לתוכה", ולא "לתוכו".

26. ניתן להסביר בשיטה זו שזהו דין בפישיון, שצריך להגדיל את הנגע לשיעור של יותר מכגריס. אך ניתן להסביר שזהו גם דין במחיה. רבי מאיר סובר שיש פישיון למחיה, רק כאשר ניתן להתייחס אליה כאילו אינה חלק מהנגע. אם אנו צריכים את המחיה כדי לצרפה לשיעור כגריס, לא ניתן להתייחס אליה כחיצונית לנגע. המחיה אינה יכולה לשמש בשני תפקידים סותרים בו זמנית.

27. הר"ש והרא"ש אכן נזקקו לאוקימתא מסוימת, ועי' בדבריהם.

סימן לרפואה של הנגע, ולכן לא יכולה להיחשב לפישיון. אם כך, זהו דין בפישיון, ואין ממנו ראייה לדיני מחיה.

עם זאת, יש מהאחרונים שהסבירו שרק מחיה שהיא כעדשה היא חלק מהנגע. לכן דווקא בה אין פישיון. כך כותב התפארת ישראל (נגעים ו, יכין טז), וכן כתב ב'משנה אחרונה' (שם משנה ג):

ואפשר לחלק עוד דלעיל מחיה כעדשה דמצטרף לכגריס אלמא דמחיה עצמה כנגע הוי ואין הנגע פושה לנגע אלא לעור הבשר. והכא דפחותה מכעדשה דהוי כעור הבשר והנגע פושה לה.

אם כך, ייתכן שרבי מאיר סובר שמחיה בשיעור כעדשה נחשבת לחלק מהנגע, ולכן אין לתוכה פישיון. רק מחיה הקטנה מכעדשה נחשבת חיצונית לנגע, ופישיון לתוכה יטמא את הנגע.

בתוספתא (נגעים ב, ח) עולה דיון דומה לגבי היחס בין מחיה בשיעור כעדשה ומחיה קטנה יותר. התנאים נחלקו לגבי צירוף מחיה הקטנה מכעדשה לשיעור כגריס. חכמים סוברים שרק מחיה כעדשה מצטרפת לשיעור הנגע, אך מחיה הקטנה מכעדשה אינה מצטרפת. רבי מאיר סובר שכל מחיה מצטרפת לשיעור.²⁸ כפי שראינו לעיל, יש מקום לדון עד כמה שאלת השיעור מלמדת על המעמד המהותי של המחיה ויחסה לנגע. אך ייתכן ששיטת חכמים כאן, מלמדת על עיקרון דומה לזה שראינו באחרונים לגבי פישיון במחיה. דווקא מחיה בשיעור כעדשה נחשבת לחלק מהנגע.

החלוקה בין מחיה בשיעור כעדשה ומחיה הפחותה מכעדשה יכולה לחדד את הבנת האפשרות שהמחיה היא חלק מהנגע. אם רק מחיה שיש בה שיעור כעדשה נחשבת לחלק מהנגע, כנראה שרק מחיה המהווה סימן טומאה נעשית חלק מהנגע. לעומת זאת, אם לא נקבל את החלוקה, יש כאן קביעה רחבה יותר, שכל בשר חי הנמצא באמצע הנגע נחשב לחלק ממנו.

4. פישיון למחיה החיצונית לנגע

המשנה (שם משניות ה-ו) דנה גם במקרה מורכב נוסף: מחיה הנמצאת בתוך נגע, ובתוך המחיה יש נגע. במסגרת הדיונים במקרה זה, ישנה מחלוקת בין התנאים מה הדין כאשר הנגע הפנימי פושה לתוך המחיה שסביבו.

28. שיטת רבי מאיר בתוספתא לכאורה סותרת את ההסבר של האחרונים בשיטתו במשנה. מדברי התפא"י נראה שהוא לא היה מודע לתוספתא, או לפחות לא רצה לפרש על פיה את המשנה. ה'משנה אחרונה' (נגעים ו, ג) מציע שרבי מאיר הסתפק לגבי מעמדה של מחיה הפחותה מכעדשה: "ז"ל דר"מ ספוקי מספקא ליה אי חשיבא כנגע או כעור הבשר ואזיל הכא והכא לחומרא לענין צירוף חשיב ליה כנגע ויסגיר. ולענין פסיון חשיב כעור הבשר ופושה לתוכה".

לא ניכנס במסגרת זו לכל שיטות התנאים, ורק נציין את שיטת רבי עקיבא, הטוען שגם פישיון מנגע למחיה שמחוצה לו אינו נחשב לפישיון. הרמב"ם (בפיה"מ שם) מסביר בשיטת רבי עקיבא, שהוא משווה בין פישיון למחיה הנמצאת בתוך הנגע ובין פישיון למחיה הנמצאת סביב הנגע. באופן פשוט, נראה שרבי עקיבא מבין שמחיה היא חלק מהנגע, ולכן לא שייך פישיון לתוכה, לשני הכיוונים. ייתכן שרבן גמליאל, החולק על רבי עקיבא, חולק עליו בדיוק בנקודה זו.²⁹

ה. מראה המחיה

עד כה, דנו בעיקר ביחס בין המחיה ובין הנגע שסביבה. כעת, ניגע בנקודה אחת בדיני המחיה עצמה. ראינו שהמשנה (נגעים ד, ב) קבעה שהמחיה מטמאת "בכל מראה". מפירוש הרמב"ם למשנה משמע שמדובר בכל מראה ממש. הדברים מפורשים אף יותר במשנה תורה (טומאת צרעת ג, ב):

המחיה מטמאה בכל מראה בין שהיה מראה המחיה אדום או שחור או לבן והוא שלא יהיה הלובן מארבע המראות שביארנו.

הרמב"ם כותב שכל עוד זה לא אחד מארבע מראות הנגעים עצמם, כלומר אחד מגווני הלבן המטמאים בנגעים, זו מחיה המטמאת. כל מראה שאינו כמראה הנגע עצמו, נחשב למחיה.

בניגוד לרמב"ם, הר"ש מוסיף כמה מילים בפירושו למשנה (שם):

בכל מראה – דהיינו כמראה בשר בין כושי בין לבן בין אדום.

הר"ש כותב שמראה המחיה צריך להיות דווקא "כמראה בשר", ולא סתם כל מראה. ניתן להבין שהוא מדבר על כל מראה בשר, אך מסתבר שכוונתו דווקא למראה בשרו של אותו אדם. מי שכותב כך במפורש הוא הרא"ש (בפירושו למשנה שם):

בכל מראה – כמראה בשרו אם כושי כושי אם לבן לבן אם אדום אדום דמחיה הוא נשאר בתוך הנגע כמראה עור בשרו שלא עבר שם הנגע.

הרא"ש מדגיש שמדובר דווקא על מראה בשרו של אותו אדם. הוא גם מסביר מדוע זה נדרש. מראה המחיה צריך להיות "כמראה עור בשרו, שלא עבר שם הנגע". המחיה אמורה

29. באופן פשוט, רבן גמליאל ורבי עקיבא נחלקו במסגרת שיטת חכמים במשנה ג, ושניהם יודו שאין פישיון לתוך מחיה פנימית. ע"פ ההסבר שהצענו, יוצא שהם נחלקו בשתי האפשרויות שהבאנו לעיל בהסבר שיטת חכמים: לפי רבן גמליאל, הקביעה שאין פישיון למחיה פנימית הוא דין בפישיון כלפי פנים – ולכן יש פישיון למחיה חיצונית; לפי רבי עקיבא, הקביעה שאין פישיון למחיה פנימית הוא דין במחיה, ולכן אין פישיון גם למחיה חיצונית.

להיות בשר בריא, שהנגע לא שולט בו. לכן אנו מחפשים מראה בשר הדומה לשאר בשרו של האדם.³⁰

1. מחיה בשחין ובמכווה

ייתכן שיש השלכה למחלוקת הזו בדיון על נגעי השחין והמכווה. שחין ומכווה הם פצעים או כוויות בעור הברז, שהחלו להחלים אך לא התרפאו לגמרי. שחין ומכווה הוזכרו בנפרד בפרשת נגעים שבתורה, ויש בהם דיני נגעים מעט שונים. לענייננו, כפי שהזכרנו בתחילת הדברים, דיני מחיה לא נאמרו בשחין ובמכווה. המשנה (נגעים ט, א) קובעת שניתן לטמא נגעי שחין ומכווה ע"י פישיון או שיער לבן, אך לא על ידי מחיה. הר"ש שם מסביר:

אבל במחיה אין מטמא דמחית בשר חי בעינין ואינו זה בשר חי כיון דמקומו שחין או מכווה.

הר"ש מסביר שדין מחיה לא שייך במקום שבו העור פצוע, כיוון שאין בו בשר חי. כך כותב גם הרא"ש שם. נראה שזה משתלב בעיקרון שראינו בשיטתם. מחיה צריכה להיות בשר בריא, כמראה העור הבריא של האדם. בשחין ומכווה, בעור פגוע, לא ניתן ליישם את הדין של מחיה.

לעומתם, הרמב"ם בפירושו למשנה (נגעים ג, ד) מביא נימוק אחר:

ולא הזכיר בהם מחיה, אלא אמר בנגע השחין ושערה הפך לבן, ואמר בו עוד ואם פשה תפשה בעור.

הרמב"ם מתבסס על הפסוקים. בפרשיות המתארות נגעי שחין ומכווה מופיעים שיער לבן ופישיון, אך לא מוזכרת מחיה. נראה שלפי הרמב"ם יש כאן דין בנגעי שחין ומכווה, ולא דין במחיה.³¹ לפי מה שראינו לעיל, ניתן להסביר שהרמב"ם אינו יכול להשתמש בנימוק שהביאו הר"ש והרא"ש, כיוון שהוא סובר שעקרונית יש מחיה גם במראה חריג, שאינו כמראה בשר בריא.

30. ייתכן שיש מחלוקת מקבילה לגבי בוחק במחיה, התלויה באותה שאלה (עי' בתיו"ט, נגעים ו, ו ד"ה היה בוחק).

31. נראה שבספרא יש מקור לשתי הגישות. מצד אחד, מופיע: "בשר חי לא השחין... בשאת לא השחין..." (ספרא, נגעים, פרשה ג', פ"ב השני, יא). זה נשמע מתאים לר"ש ולרא"ש, שזהו דין במחיה, שהיא דווקא בשר חי. מצד שני, מופיע במדרש: "זהלא השחין והמכווה בכלל כל הנגעים היו וכשיצאו מן הכלל ליטעון טען אחר שהוא כענינו יצאו להקל ולא להחמיר, להקל עליהן שלא ידונו במחיה..." (ספרא, ברייתא דר"י, פרשה א, פ"א, ב). כאן משמע שזהו דין בשחין ובמכווה, כפי שהבנו ברמב"ם. (ועי' גם בספרא, נגעים, פרשה ד, תחילת פ"ז, ט).

2. המחיה, הנגע, והבשר שסביבו

כפי שראינו, הראשונים נחלקו האם מראה המחיה צריך להיות דומה למראה בשר בריא, של אותו אדם. נראה שמתוך המחלוקת הזו עולה שאלה נוספת.

לפי הרמב"ם, מחיה יכולה להיות בכל מראה ממש. אם כך, כדי לטמא נגע צרעת שיש בו מחיה, מספיק להסתכל בנגע עצמו ובמחיה שבו. אם יש באמצע הנגע מראה שאינו ממראות הנגעים, המחיה היא סימן טומאה. מנגד, לפי הר"ש והרא"ש לא מספיק להסתכל בנגע ובמחיה עצמם. הרי המחיה מטמאת רק אם היא נראית כמראה בשרו של אותו אדם. אם כך, אנו צריכים להסתכל גם על העור שמחוץ לנגע, ולהשוות אליו את המחיה.

באופן בסיסי, זו נפק"מ טכנית. אולם ייתכן שיש לשאלה הזו גם השלכה על התפיסה המהותית של הנגע והמחיה שבתוכו. אולי העור המקיף את הנגע ממשיך אותו, ברמה מסוימת.

1. סיכום ומשמעות

בדברינו עסקנו בשתי שאלות יסוד, המשרטטות את גדרי מחיית בשר חי.

תחילה, עסקנו באריכות בשאלת היחס בין המחיה לנגע שסביבה, עד כמה הם יחידה אחת או שני דברים נפרדים. התלבטנו האם ניתן להביא ראיה לכך מצירוף המחיה לשיעור הנגע; והצענו מספר נפק"מ, בעיקר לגבי הופעת שיער לבן או פישיון בתוך המחיה.

בהמשך, ראינו מחלוקת בראשונים לגבי אופי המחיה עצמה. משיטת הרמב"ם עולה כי המחיה היא מראה חריג בתוך הנגע. משיטת הר"ש והרא"ש עולה כי המחיה היא דווקא במראה של בשר חי. היא משקפת את הבשר שנמצא מחוץ לנגע, גם בתוכו.

לסיום, ובהמשך לדיונים הללו, ננסה לנסח מה המשמעות של המחיה, וכיצד היא מהווה סימן טומאה. מדוע דווקא בשר חי, שאינו כמראה נגע, מלמד על הטומאה? נציע שני כיוונים.

1. סימן לעוצמת הנגע

ניתן להבין שמחיה היא סימן נוסף של נגע, סימן נוסף של חולי.³² מראה המחיה חריג ביחס לנגע שסביבה.³³ כשמראה חריג מופיע בתוך נגע צרעת, הוא מלמד על עוצמת הנגע, ובכך מטמאו.³⁴

מסתבר לחבר תפיסה כזו עם שיטת הרמב"ם, שהמחיה יכולה להיות ממש בכל מראה. לשיטתו, מחיה אינה מייצגת עור בריא. המחיה אמנם יכולה להיראות כמו עור בריא, אך היא יכולה להיות גם במראות שונים ומשונים. איננו משווים אותה לעור, אלא רק למראה הנגע.

2. הדגשת הנגע

ניתן להציע אפשרות נוספת ע"פ שיטת הר"ש והרא"ש, לפיה מחיה צריכה להיראות דווקא כמראה בשרו הבריא של אותו אדם. נסביר שהמחיה מדגישה את ההבדל בין הנגע לעור הבריא. מחיה היא מצב שבו באמצע הנגע ניתן להבחין בניגוד בינו ובין העור הרגיל של האדם.³⁵

ע"פ ההצעה הזו, ננסה להציע הסבר חדש לאפשרות שעסקנו בה לאורך המאמר, שהמחיה היא חלק מהנגע ממש.

במסגרת הדיון בשיטת הר"ש והרא"ש, ראינו שהנגע והמחיה נבחנים על רקע העור הבריא של האדם. העלנו אפשרות שהחיבור בין המחיה, הנגע והעור שסביבו הוא חיבור

32. זו הבנה מקובלת במפרשים לגבי שיער לבן, שהוא סימן נוסף לרמת היחלשות הבשר ע"י הנגע (ראו

בבכור שור או בחזקוני על ויקרא יג, ג; ועל גם ברמב"ן שם, בסוף דבריו).

33. ייתכן שכך עולה מאונקלוס. הוא מתרגם את המילים "וּמְחִיַּת בְּשׂוֹר חַי" – "זרושם בשר חי" (תרגום אונקלוס, ויקרא יג, י). מדובר על מראה חריג, מראה שיש בו רושם.

34. מספר חברים בכולל הציעו לדייק בפשט הפסוקים, שהמחיה אינה "סתם" עור רגיל, אלא יש במראה שלה איזה סימן בעייתי מסוים. אולי מדובר על בשר חי שאין עליו עור; אולי מדובר על עור שהבריא, בדומה לביטוי שמופיע בצרעת המכווה: "מְחִיַּת הַמְּכֹהָה" (ויקרא יג, כד). ייתכן שגם הרשב"ם מכוון לפירוש כזה (עי' בדבריו, ויקרא יג, י); וייתכן שכך עולה גם באברבנאל, הטוען שהמחיה היא "כמו ליחה היוצא מהמכה שיש בה בשר חי" (אברבנאל, ויקרא יג). להלכה לא נפסק כך, ולא מצינו שיטה הדורשת מראה בעייתי מסוים במחיה. אך הבנה כזו בפשט הפסוקים יכולה להוות יסוד לתפיסה שהמחיה היא סימן טומאה בכך שיש בה מראה חריג ביחס לנגע שסביבה.

35. מדוע זה גורם לטומאה? לשיטות שרואות בצרעת מחלה, ייתכן שניתן לתת לכך הסבר רפואי (ועי' בדברי הרלב"ג המצוטטים בתיו"ט, נגעים ו, ו). לחלופין, ניתן להסביר שטומאת המצורע אינה נובעת ממחלה ביולוגית, אלא מגזירת התורה על אדם שהופיעו בעורו כתמים לבנים מסוימים, המבדילים אותו ומסמנים אותו. כל עולם הטומאה והטהרה מבוסס על תפיסה של הבחנה, "לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר" (ויקרא יא, מז). הסימן הלבן, הבולט על רקע העור הבריא, מטמא. המחיה שבאמצע הנגע מבליטה אותו אף יותר, ולכן היא מטמאת.

מהותי. גם לנגע עצמו איננו מתייחסים בנפרד, אלא כחלק מרצף העור. מה משמעות ההסתכלות הזו על הנגע?

ייתכן שהנגע אינו רק עור לבן. הנגע בא לידי ביטוי בפער בין הצבע שלו לצבע העור שסביבו. כל משמעות הצרעת היא הניגוד בין העור הרגיל, לנגע הלבן. אם כך, ניתן לומר שהמחיה ממשיכה את הנגע במובן הזה, שהיא מדגישה את הניגוד בינו ובין עור בריא. בכך היא חלק מהנגע.³⁶

לפי הכיוון הזה, נגיע למסקנה ששלושת סימני הטומאה בנגעים מייצגים שלושה עקרונות שונים. השיער הלבן אינו חלק מהנגע, אלא הוא סימן נוסף של חולי שהופיע מתוך הנגע. הפישיון הוא המשך של הנגע עצמו, התרחבות של מראה הנגע. ואילו המחיה היא הרחבה של החרגה שבנגע. היא מעצימה מול עינינו את הפער בין העור הבריא לעור המנוגע, בין הבשר החי והבשר המת.

36. לכאורה, קביעה זו אינה מתאימה לנפק"מ שהצגנו לאורך המאמר. העור שמחוץ לנגע אינו מצטרף לשיעור, וסימני טומאה שיופיעו בו ודאי נחשבים מחוץ לנגע. ניתן להציע שיש הבדל בין המחיה לעור החיצוני כיוון שהמחיה נמצאת בתוך הנגע. כלומר, המחיה נחשבת חלק מהנגע מכוח שני דברים: הדגשתה את הייחודיות שבנגע, והעובדה שהיא מבוצרת בתוכו. ייתכן שלכן מחיה אינה נחשבת לחלק מהנגע לכל דבר. בנוסף, אולי גם העור שסביב הנגע, בשיעור משהו, אכן נחשב במובן מסוים לחלק מהנגע (ועי' למשל בהערה 18).

תגובות

